

CULTELE AGRESTE ROMANE ÎN DACIA ÎN FAVOAREA UNEI IDEI A CONTINUITĂȚII

Am întâlnit pentru prima dată abordată această chestiune, de către un arheolog, lecturând lucrarea lui M. Bărbulescu, *Interferențe spirituale în Dacia Romană*. Autorul clujean surprindea elemente de continuitate, provenind din ritualurile romane, mai ales legate de domeniul funerar, care se perpetuează sub diferite forme și se regăsesc în folclorul românesc. Considerând extrem de interesant un asemenea subiect, voi încerca în cele ce urmează să creionez, pe baza materialului bibliografic, anumite paralele între riturile romane de asigurare a fertilității și practicile legate de diverșii zei vegetali, respectiv tradițiile populare românești.

Atât la baza manifestărilor romane cât și a practicilor păgâne din creștinismul românesc se află elemente ancestrale, pe care nu le voi explora în lucrarea de față. Aceia care ar putea susține că la originea obiceiurilor românești nu se află elemente romane ci mult mai vechi, au astfel dreptate, dar doar în parte, deoarece prin moștenirea daco-romană acestea s-au putut perpetua până aproape de zilele noastre. De aceea nu consider că greșesc dacă apreciez că similitudinile pe care le voi expune vin "în favoarea unei idei a continuității".

Nu intenționez să epuizez acest subiect foarte vast. Voi scoate în evidență doar câteva elemente, și voi începe cu *Ceres*. În cinstea sa nu se jertfeau boi, ci scroafe, pe motiv că acestea distrugeau culturile. Vaca gestantă, în schimb, era jertfă la *Fordicidia*. Pe lângă semnificația simbolică ce a fost găsită acestui fapt, exista, probabil, și una realistă, legată de foloasele aduse de aceste animale. Zeilor agrești nu li se sacrifică decât foarte rar oi sau vite, deoarece acestea aduc întrebuințări ca animale vii: vaca prin lapte și derivatele sale, boul ca animal de tracțiune, oile prin lână și lapte, în timp ce porcul este folositor doar după tăiere, pentru carne (Coman 1986, p. 33). Sacrificiul porcului se mai explică și prin faptul că era considerat spirit al grâului, în acest sens fiind sacrificat și la români de Ignat (Ghinoiu 1997, s. v. *Porcul*).

Vaca și boul sunt în folclorul românesc imagine a belșugului și fecundității, "izvor al casei", considerându-se că "ori faci o fântână ori dai o vacă, e tot una". Există obiceiuri care să sporească puterea boilor, așa numitul "ferecat", care aparține riturilor de fertilitate din preajma solstițiului de vară. De Rusalii, un bou era împodobit cu un covor pe spate, cunună de flori de sânziene în coarne, ghirlande de flori, betele, clopoței. Împodobirea avea loc în zori, în afara satului, departe de curioși. Apoi, era purtat pe uliți, însoțit de o ceată de băieți mascați în costume vegetale, făcute din vrejuri de plante și coajă de copac (se pot observa asemănări cu carnavalul ocazionat de serbările dionysiace). Alaiul mergea pe la fiecare gospodărie, unde feciorii jucau, iar boul era stropit cu apă. Seara, boul era desferecat, iar măștile se aruncau. Conform lui Ion Lăpușneanu, prin acest obicei se urmărea asigurarea fertilității lanurilor de grâu, a pășunilor și fânețelor; prin coborârea în sat se asigura transferul de puteri către colectivitatea umană (Coman 1986, p. 6).

Tot la romani se credea că *Dionysos* ar fi săvârșit pentru prima dată sacrificiul cu măruntaie de bou. Dacă împărtășim punctul de vedere al lui Frazer că boul este întruchipare a spiritului grâului, atunci un asemenea sacrificiu ar fi avut ca scop să asigure fertilitatea pământului și belșugul holdelor.

Dacă tot am ajuns să vorbim despre cultul dionysiac, reminiscențe se păstrează în tradiția românească prin apariția la diverse sărbători (ca de exemplu la Alimori, întâlnit în Banat și Transilvania, la Sângiorz, sărbătoarea Sfântului Gheorghe, zeul vegetației la români), a unei prăjini împodobită cu panglici și flori, asemenea *thyrs*-ului, pe post de simbol al divinității care moare și renaște primăvara (Ghinoiu 1997, s. v. *Alimori*). La Arminden exista

obiceiul împlântării în curte, la stână sau chiar în mijlocul satului, a unei prăjini cu ramuri verzi în vârf, împodobită cu cununi de flori și spice (Ghinoiu 1997, s. v. *Arminden*).

Deși la prima vedere am putea crede că este vorba despre o continuare a serbărilor dionysiace, ziua Sf. Trifon, dedicată viilor și pomilor (1 februarie) nu are nimic în comun cu acest zeu roman. Trifon este zeu al câmpului, livezilor, viilor, pășunilor, dar și patron al lupilor. Sărbătoarea sa a fost considerată reminiscență a Lupercaliilor. În nordul Olteniei cu această ocazie are loc "trifănitul viilor", când se țin slujbe pe dealuri, vii, livezi; acestea sunt ocolite, stropite cu apă sfințită și se organizează un ospăț cu cântec și joc între vii. Această sărbătoare a fost pentru prima dată menționată în 382-388 d. Hr. și se crede că a fost introdusă tocmai pentru a înlocui Lupercaliile (Bratiloveanu-Popilian 1997, p. 152-153).

Revenind la serbările în cinstea lui *Ceres*, începând cu D. Cantemir s-a încetățenit ideea că *Cerealia* s-a perpetuat în folclorul românesc sub forma Drăgaicei, serbată la 24 iunie, ziua de Sânziene, având ca scop asigurarea fertilității holdelor. Alte păreri afirmă că Drăgaica este de fapt întruchipare a *Dianeii*, pornind de la etimologia Sânzienei de la *Sancta Diana*.

Drăgaica, în postura de divinitate păgână, dă în timpul ceremoniilor sale bob spicului de grâu, rod femeilor, vindecă bolile oamenilor, mai ales ale copiilor (Ghinoiu 1997, s.v. *Drăgaica*) (posibilă reminiscență romană prin vindecarea miraculoasă a lui Triptolem). În folclorul românesc, grâul este simbol al hranei care asigură imortalitatea; spicul sau bobul de grâu sunt simboluri fundamentale ale morții și învierii; folosirea grâului fiert ca și colivă conferă grâului valoare de sămânță regeneratoare, simbol al renașterii la toate nivelurile vieții (Evseev 1998, s.v. *grâul*).

Legat de ritualul Drăgaicei, se cunosc două forme: cea menționată de Cantemir în *Descriptio Moldaviae* (fetele se îmbrăcau în alb, acoperindu-și uneori fețele cu văluri împodobite cu flori, mai ales de Sânziene; una dintre ele lua numele de Drăgaică și era împodobită cu spice; ele dansau pe ogoare, după care reveneau dansând pe ulițele satului), respectiv cealaltă formă de horă jucată în fiecare casă, însoțită de un fel de duel cu coasele în mâini. Această luptă a fost asemănată de O. Bârlea cu lupta preotului-rege al *Dianeii de la Nemi* cu succesul său, în timp ce fetele care joacă Drăgaica, cu preotesele *Dianeii* sau ale lui *Ceres* (Bârlea 1981, p. 406-408).

Probabil tot în amintirea făcliilor aprinse cu ocaza Cerealiilor, în ajunul zilei de Sânziene este aprinsă Făclia de Sânziene, realizată din lemn de brad și surcele de molid (la Cerealii se făceau din pin) (Ghinoiu 1997, s. v. *Făclia de Sânziene*).

Deși poate puțin forțată paralela, la înmormântări se obișnuiește și astăzi să se dea de pomană monezi; ele pot fi aruncate și în mormânt sau prin cimitir. Tot astfel, în amintirea Cybelei, se dădeau ca pomană monezi mici. La serbările ei se mai obișnuia să se consume lapte și caș; la serbările păstorești moderne, ciobanii consumă o mâncare făcută din caș dulce fiert în lapte, cunoscută sub numele de balmuș.

Românii cunosc o sărbătoare a păstorilor, cu asemănări în Parilia din lumea romană. Se numește Alesul și se celebrează la 22 aprilie, marcând începutul anului pastoral. Acum ciobanul aduce ramuri verzi de fag, rug și salcie, pe care le pune la ușă și pe grajdurile strungii. Seara, turmele sunt trecute prin foc și fum pentru purificare (Evseev 1998, s.v. *alesul*). Obiceiuri asemănătoare apar cu ocazia Armindenului, sărbătoare a zeului vegetației, protector al cailor, vitelor lanurilor, viilor și livezilor. Și acum sunt împodobite intrările în case și grajduri, ca și stâlpii porților, cu ramuri verzi, simbol al zeului, cu rol apotropaic și fertilizator (Ghinoiu 1997, s. v. *Arminden*).

Obiceiul de a sări peste foc pentru purificare apare foarte frecvent. Este practicat la Ardeasca, pe 6 ianuarie, în Apuseni și Bucovina, la Arderea Sălașului în sudul Transilvaniei (Ghinoiu 1997, s. v. *Ardeasca, Arderea Sălașului*).

Robiga se individualizează în folclorul românesc, iar atribuțiile sale se regăsesc la mai multe divinități păgâne: Pricupul, Ana-Foca, celebrată la 1 iulie în Transilvania și Banat prin interdicții de muncă, în caz contrar aducând arșițe care pârjolesc recoltele (Ghinoiu 1997, s. v.

Ana-Foca); Pârliile, trei divinități feminine, întâlnite în zona Banatului, care pedepsesc cu arșiță pe cei care nu le respectă sărbătorile, ținute la 20-22 iulie (Ghinoiu 1997, s.v. *Pârliile*).

Legat de Robigalia, se poate vorbi de o continuitate în folclorul românesc, prin ritualul în care era implicat câinele, care, după cum se știe, era sacrificat de romani la această ocazie. Lunea, după lăsata secului, câinele era protagonistul obiceiului "trasul în jujău": două funii lungi erau legate de vârfurile a doi salcâmi și se răsuceau, după care de ele se lega un câine. Prin tragerea capetelor funiilor câinele se învârtea foarte repede, până când funiile se desfăceau. Obiceiul se întâlnea mai ales în Muntenia, iar rolul său era de a face recolta mai bogată. Există o explicație legendară a acestui ritual: când Dumnezeu a creat grâul l-a făcut cu rod pe toată lungimea spicului și l-a dat câinelui; acesta consuma doar vârful spicului, deoarece avea prea mult rod; atunci Dumnezeu a făcut rod doar în partea superioară.

În alte legende câinele este salvator al grâului: astfel, se spune că Dumnezeu s-a răzbunat pe oameni după ce o femeie a curățat mizeria unui copil mic cu o coajă de pâine, și a luat tot grâul. La intervenția Maicii Domnului a fost lăsat doar un spic, pentru câine și pisică, iar de aici l-au primit oamenii (Coman 1986, p. 65). Câinele ca apărător al grâului apare și într-o altă legendă, conform căreia, atunci când tătarii au incendiat toate lanurile, câinele a salvat un spic pe care l-a dus stăpânului său.

Câinele este considerat donator mitologic al grâului, putere care asigură belșugul holdelor; el salvează grâul de foc și stăpânește focul care coace spicele. Prin bătaie omul se răzbună pe câine pentru că din cauza sa Dumnezeu a redus rodul, dar totodată, câinele poate fi convins să nu mai fie așa mofturos și să dea roade bogate (Coman 1986, p. 65-67). O altă explicație a obiceiului ar fi și faptul că, conform credințelor populare, dracul se ascunde cel mai adesea într-un câine negru sau roșcat (Evseev 1998, s. v. *Câinele*).

Acestea ar fi principalele similitudini pe care le-am găsit, între obiceiurile romane și cele românești. Se observă faptul că, în locul zeilor din mitologia romană, poveștile românilor vorbesc despre Dumnezeu și Maica Domnului. Locul zeului care moare și renaște periodic a fost luat de Iisus Hristos.

Interferențele se stabilesc mai ales la nivel simbolic, unde nu există schimbări semnificative. Există o dificultate în a aprecia că un obicei roman s-a perpetuat în altul modern sau contemporan, și anume faptul că folclorul românesc este mult mai bogat. Mai sus am expus doar secvențe ale ritualurilor populare românești, care coincid cu ceea ce cunoaștem privind lumea romană. Însă fiecare obicei la care am făcut trimitere este mult mai complex decât am putut surprinde, cuprinzând elemente care se îndepărtează de la elementul romanic. Ceea ce am făcut în aceste rânduri a fost o scoatere din context, care a servit unui scop, acela de a descoperi perpetuarea unor forme romane de manifestare, dar nu mă pot pronunța, în acest stadiu al cercetării, dacă a fost o strategie corectă sau nu.

ATALIA ȘTEFĂNESCU
Universitatea de Vest
Timișoara

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- Bârlea 1981 - O. Bârlea, *Folclorul românesc*, I, Ed. Minerva, București, 1981.
 Bratiloveanu-Popilian 1997 - Marcela Bratiloveanu-Popilian, *Anul nou agrar-credințe și practici magice (I)*, în *Arhivele Olteniei*, 12, 1997, p. 151-163.
 Coman 1986 - M. Coman, *Mitologie populară românească*, I, Ed. Minerva, București, 1986.
 Evseev 1998 - I. Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Ed. Amarcord, Timișoara, 1998.
 Ghinoiu 1997 - I. Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1997.

**ROMAN FERTILITY CULTS IN ROMAN DACIA A FEW ARGUMENTS
AS TO THEIR CONTINUITY**

SUMMARY

We can find many similarities between Roman fertility cults and Romanian folklore. Roman traditions, related to Ceres, Liber Pater, Pales or Robigus have their correspondents in Romanian rustic feasts, such as: Drăgaica, Saint Trifon or "Jujăul". There are also lot of similar elements in other feasts which contribute to the idea of a possible continuity.